

Szabó Andrea: Zárszó helyett. A magyar nappali tagozatos egyetemi és főiskolai hallgatók politikussága

A *Racionálisan lázadó hallgatók II.* című kötet lezárásaként, és az egész vizsgálat összefoglalásaként, az alábbiakban részletesen bemutatjuk a magyar nappali tagozatos egyetemi és főiskolai hallgatók „politikusságát”: érdeklődését, aktivitását, politikai értékeit és orientációit, politikai kötődéseit. A rövid tanulmány nem egyszerűen mechanikus összefoglalója a kötetben található írásoknak, hanem a mások által is vizsgált kérdéskörök és problémák önálló, összegző elemzése. Egy többváltozós statisztikai eljárás, ún. klaszterelemzés segítségével hozzuk létre azokat a hallgatói csoportokat, amelyek bemutatják az eltérő gondolkodású, eltérő aktivitású és eltérő politikai orientációjú fiatalokat.

Az elmúlt években készült Aktív Fiatalok Magyarországon valamint Campus Lét¹³⁸ kutatások eredményei (lásd BÍRÓ–NAGY 2012 és 2014, MARIÁN 2012, VARGA 2012, RÓNA–SÓRÉS 2012, KEIL 2012 és 2014, RÓNA–REICH 2014, REINER–OROSS–KEIL 2012, BÖCSKEI 2014, KMETTY 2014) kimondva vagy kimondatlanul azt jelzik, hogy az egyetemisták és főiskolások ideológiai karakterét viszonylag jól körül lehet írni. Úgy véljük, hogy a vizsgálati eredmények alapján tesztelhető az a hipotézis, mely szerint a magyar társadalomban meglévő ideológiai, politikai törésvonalak az életciklus ezen viszonylag korai szakaszában kifejeződnek. Azok az egyetemisták és főiskolások, akik – állításuk szerint – életük ebben az időszakában rendelkeznek¹³⁹ határozott ideológiai elköteleződéssel, legyen az akár baloldali vagy jobboldali, liberális vagy konzervatív, mérsékelt vagy radikális, illetve van pártválasztásuk, nehezen mozdíthatóak el az ideológiai paletta másik oldalának irányába. Azt állítjuk tehát, hogy a különböző ideológiai mezők szélső pontjai között lényegében nincs átjárás, a távolság ezen fiatalok gondolkodásában már a húszas éveik elején is óriási. Ugyanígy, a politikai törésvonalak, és a mögöttük meghúzódó politikai szocializációs mechanizmusok következtében szinte elképzelhetetlen, az, hogy egy jelenleg Demokratikus Koalícióra szavazó hallgató később fideszes, pláne jobbkios legyen, és persze fordítva is fennáll az összefüggés. Feltételezésünk szerint a Lippset és Rokkan által megfogalmazott klasszikus törésvonalak közül több, így a vallásosság vs. ateizmus, a vidék vs. város vagy az osztályhovatartozás bizonyos objektívált dimenziói (így a kibocsátó család anyagi és társadalmi háttere, a saját anyagi helyzet) erőteljesen és egyértelműen befolyásolják a hallgatók politikai hovatartozását, ideológiai beállítódását.

Elemzés

A szóba jöhető statisztikai eljárások közül a klaszteranalízist használjuk, ezen belül is a nem hierarchikus, K-means klasztert. Ez az eljárás minden egyes elemet ahhoz a klaszterhez sorol, amelyiknek a középpontja a legközelebb esik az adott elemhez, ugyanakkor a klaszterek számát a kutatónak kell megadnia. Az eljárás gyors, sok változó bevonását teszi lehetővé, és nagy kutatói szabadságot enged meg az elemzés során. A változóstruktúrát úgy alakítottuk ki, hogy tartalmazza mindazokat a kérdéseket, problémákat, témaköröket, amelyeket a kötet előző fejezeteiben a különféle szerzők alkalmaztak és részletesen elemeztek. A klaszteranalízis szabályainak megfelelően átalakított független változókat az alábbi táblázat tartalmazza.

138. A Campus lét kutatásról részletesen lásd: Dusa–Kovács–Márkus–Nyüsti–Sörös I. és II. 2012.

139. Hangsúlyosan csak azokról a hallgatókról beszélünk, akik rendelkeznek határozott elköteleződéssel. Ezzel persze implicite azt is állítjuk, hogy – a magyar társadalom egészéhez hasonlóan – a hallgatók egy része is teljesen távol tartja magát a politikától, és nincs – vélhetően nem is lesz a későbbiekben sem – határozott ideológiai karaktere.

1. táblázat. Az elemzésbe bevont változók

	változó	mérési mód
1. politikához való viszony	Mennyire érdeklik a társadalmi, közéleti problémák?	1–5, ahol 1 azt jelenti, hogy egyáltalán nem, az 5 pedig, hogy nagyon érdekli
	Mennyire érdekli a politika?	1–5, ahol 1 azt jelenti, hogy egyáltalán nem, az 5 pedig, hogy nagyon érdekli
2. társadalmi nem	Mi a neme?	1–2, ahol 1 a férfi és 2 a nő.
3. vallásosság	Saját bevallása szerint egyházasan vallásos, saját bevallása szerint ateista	0–1, ahol 0 azt jelenti, hogy nem, az 1 pedig, hogy igen
4. vidék–város	Községben lakik, Budapesten lakik, megyei jogú városban lakik	0–1, ahol 0 azt jelenti, hogy nem, az 1 pedig, hogy igen
5. családi háttér, saját helyzet	Apa, ahol nincs anya iskolai végzettsége – diplomás; legfeljebb szakmunkás	0–1, ahol 0 azt jelenti, hogy nem, az 1 pedig, hogy igen
	Milyennek ítéli jelenlegi anyagi helyzetét?	1–5, ahol az 1 azt jelenti, hogy nélkülözések között él, az 5 pedig, hogy gondok nélkül él
	Mennyire érzi biztosnak saját jövőjét?	1–5, ahol az 1 azt jelenti, hogy egyáltalán nem érzi biztosnak, az 5 pedig, hogy teljesen biztosnak érzi
6. ideológiai hovatartozás	Hol helyezi el magát a bal–jobb, a mérsékelt – radikális és a liberális–konzervatív tengelyen	1–7, ahol az 1 a balt, a mérsékeltet illetve a liberálist jelenti, a 7 pedig a jobbot, a radikálist és a konzervatívot jelenti
	Milyen politikai eszmét tart legközelebbinek önmagához?	0–1, ahol 0, ha nem választotta, 1 ha választotta a címkét
	Egyetért-e azzal az állítással, hogy „A bűnözés a cigányok vérében van”?	0–1, ahol 0, ha nem ért egyet, 1 ha választotta a címkét
7. demokráciához vagy diktatúrához való viszony	Melyik kijelentést fogadja el? a demokrácia mindennél jobb; az egyik rendszer olyan, mint a másik; a diktatúra bizonyos körülmények között jobb, mint a demokrácia	0–1, ahol 0, ha nem választotta, 1 ha elfogadta a kijelentést
8. részvétel bizonyos tényezői	hagyományos; direkt demokratikus; internetes ¹⁴⁰	
9. pártpreferencia	Együtt 2014– PM szavazó, Fidesz–KDNP szavazó, Jobbik szavazó, LMP szavazó, MSZP-szavazó, DK-szavazó, nem tudja kire szavazna, nem menne el szavazni	0–1, ahol 0, ha nem az adott pártot választotta, 1 ha az adott pártot választotta

A statisztikai elemzést – hipotézisünk bizonyítása érdekében – két lépésben futtattuk le: először pártpreferencia nélkül, azaz az 1–8 változókört vontuk be, majd pedig pártpreferenciával. A két futtatás változóparkja egyébként a pártokra való szavazáson kívül, teljesen változatlan volt.¹⁴⁰

EREDMÉNYEK

A többváltozós statisztikai eljárás 10 klaszterbe vonta össze a hallgatókat, amelyek közül 4 azonban nagyon közel áll egymáshoz, szinte nüanszni a különbség ezen klaszterek között.¹⁴¹ A klasztereket azokról a tulajdonságokról neveztük el, amelyek nagy súllyal vagy éppen a legnagyobb súllyal szerepelnek az adott klaszterben. Az alábbi táblázatban minden klaszterre vonatkozóan a legjellemzőbb tulajdonságokat mutatjuk be.

140. Az egyes részvételi formák pontos értelmezéséről lásd: OROSS–SZABÓ A. 2014 jelen kötetben.

141. Ha tíznél kevesebb klasztert futtattunk, akkor mindig volt egy olyan klaszter, ahol 400-nál többen is kerültek egy klaszterbe. Ha viszont tíznél többet, akkor már olyan klaszterek is kialakultak, ahová 1 fő került.

2. táblázat.

Az egyetemisták és főiskolások politikai klaszterei, pártpreferencia nélkül

no.	elnevezés	súlyozott N	legnagyobb klaszterközéppontú változók (<0,5)	legkisebb klaszterközéppontú változók (>-0,5)
1.	jó érdekvénesítő, aktív budapesti, bal-liberális demokraták	184 (14%)	értékcímkek: liberális (1,06) demokrácia a legjobb (0,92) ateista (0,82)	liberális–konzervatív tengely (-1,06) „A bűnözés a cigányok vérében van” (-0,98) bal–jobb tengely (-0,85)
2.	nemzeti radikálisok	111 (9%)	értékcímkek: erős nemzeti érzésű (3,18) bal–jobb tengely (1,14) mérsékelt–radikális tengely (1,01)	értékcímkek: liberális (-0,55)
3.	rendszerellenes diktatúr pártiak	206 (16%)	elvben diktatúr párti (1,72) diktatúrát most (0,86) értékcímkek: rend és stabilitás hívei: (0,46)	demokrácia a legjobb (-0,75)
4.	jobb oldali, vallásos konzervatívok	99 (8%)	értékcímkek: konzervatív (3,46) liberális–konzervatív tengely (1,14) bal–jobb tengely (0,58) egyház tanítása szerint vallásos (0,54)	értékcímkek: liberális (-0,54)
5.	elégedett vallásos kereszténydemokraták	43 (3%)	értékcímkek: kereszténydemokrata (5,44) egyház tanítása szerint vallásos (0,99) demokráciával való elégedettség (0,83) liberális–konzervatív tengely (0,81)	értékcímkek: liberális (-0,55)
6.	budapesti aktivista szociáldemokraták	6 (0,5%)	értékcímkek: szociáldemokrata (7,13) internetes részvétel (2,92) direkt demokratikus részvétel (2,29) közéleti érdeklődés (1,43)	bal–jobb tengely (-1,37) „A bűnözés a cigányok vérében van” (-1,34) demokráciával való elégedettség (-1,0) anyagi helyzet (-1,0)
7.	vidéki szociáldemokraták	19 (1%)	értékcímkek: szociáldemokrata (7,13) községben él (0,54)	bal–jobb tengely (-1,04) értékcímkek: liberális (-0,55)
8.	baloldali radikálisok	4 (0,4%)	értékcímke: baloldali radikális (17,2) politikai érdeklődés: 1,12) mérsékelt–radikális tengely (0,60)	bal–jobb tengely (-1,42) liberális–konzervatív tengely (-0,97) „nem” (-0,97) apa iskolai végzettség (-0,84)
9.	apatikus rendszertúlélők	258 (20%)	az egyik rendszer olyan, mint a másik (1,74)	demokrácia a legjobb (-0,75) elvben diktatúr párti (-0,57) politikai érdeklődés (-0,45)
10.	csendes demokraták	370 (28%)	demokrácia a legjobb (0,51)	diktatúrát elvben (-0,57) az egyik rendszer olyan, mint a másik (-0,57)
	Mindösszesen	1300		

Forrás: Aktív Fiatalok Magyarországon, 2013. Saját számítás.

A klaszterelemzés alapján a magyar egyetemisták és főiskolások legnagyobb csoportját a „csendes demokráta” és az „apatikus rendszertulélők” képezik. E két klaszter tagjai sok mindenben hasonlítanak egymásra. Bár a „csendes demokráta” inkább demokráciapártiak, az apatikus rendszertulélők számára az egyik politikai berendezkedés olyan, mint a másik, de mindkét csoport kifejezetten inaktív, a politika és a közélet iránt közönyösek, és szinte alig található olyan változó, amelynek súlya $\pm 0,5$ pontnál magasabb/ alacsonyabb lenne. Vagyis e két klaszter karaktere egyáltalán nem határozott, nincsenek a fentiekben túlmenően jellemző tulajdonságai.

Nem úgy, mint a többi nyolc esetében, amelyek közül több azonban szinte csak egy-egy változóban különbözik egymástól. Az egyik legnépesebb klaszter (16%) a „rendszerellenes diktatúrpártiaké”. Ezen hallgatói réteg tagjai akár elviekben, akár a jelenlegi magyar helyzetre vonatkoztatva is el tudják fogadni a diktatúrát, mint megoldási lehetőséget. A demokráciával, mint rendszerrel szemben vannak fenntartásaik, hiszen a jelenlegi magyar helyzettel való elégedetlenségük nem kiemelkedően magas. E csoport tagjaihoz egyébként, a felkínált értékcímkek közül, a „rend – és stabilitás hívei” áll a legközelebb.

Szintén jelentős méretű (14%) a „jó érdekérvényesítő, aktív budapesti, bal-liberális demokráta” elnevezésű hallgatói csoport. Ez az egyik legjobban körülírható rétege a magyar egyetemi és főiskolai hallgatóknak, hiszen 10-nél is több olyan változó került a modellbe, amelynek értéke meghaladta a $\pm 0,5$ pontot. E csoport önmagára nézve elfogadja a liberális jelzőt, kifejezetten demokratapárti, ezt a politikai berendezkedést tartja a legjobbnak, ugyanakkor a jelenlegi magyar helyzettel, a „létező” demokráciával roppant elégedetlen. A közélet és a politikai iránt nyitott, a különböző részvételi formák közül az internetes, de a direkt demokratikus formákban is aktív. Azon kevés klaszter egyike, amelyben a lakhelynek van jelentősége. Ebben a klaszterben a legnagyobb a súlya Budapestnek. Helyzetük viszonylag kedvező, az apa – ahol nem tudjuk, az anya – iskolai végzettsége inkább magas, anyagi viszonyait nem ítélik rossznak. Egy aktív, virulens csoportról beszélhetünk, amely liberális, európeér nézeteiért hajlandó is kiállni.

Méretben a harmadik jól körülírható csoport a nemzeti radikálisoké (9%). A nemzeti radikálisok érték- és ideológiaválasztása egy irányba mutat: az értékcímkek közül az „erős nemzeti érzésűt” választják, a baloldali–jobboldali ideológiai tengelyen kifejezetten jobboldalinak számítanak és egyben az összes klaszter közül a legradikálisabbak. Ha van olyan értékcímke, amelyet egyértelműen elutasítanak az a „liberális”. A klaszter tagjai hajlamosak – elviekben – elfogadni a diktatúrát, és az előző klaszterhez hasonlóan kifejezetten aktivistának bizonyulnak. A direkt demokratikus részvétel, és kisebb mértékben az internetes részvétel is viszonylag magas klaszterközéppontot mutat ebben a klaszterben.

A „jobboldali konzervatívok” (8%) és az „elégedett kereszténydemokráta” (3%) több ponton is hasonlítanak egymáshoz. Legfontosabb összekötőkapocs az egyháziasan vallásos jelleg, de mindkét klaszter tagjai egyébként jobboldalinak vallják magukat és a liberális-konzervatív skálán is egy irányba, a konzervatív tengely felé húznak. A két klaszter közötti különbség talán két ponton érhető tetten. Az „elégedett kereszténydemokráta” ugyanis a felkínált ideológiai értékcímkek közül egyértelműen a „kereszténydemokratát” vallják magukénak, ráadásul a jelenlegi demokráciával való elégedettségük is nagyobb mértékű, mint a „jobboldali konzervatívoké”. Az „elégedett kereszténydemokráta” mindezekon túlmenően a különböző aktivitási formákban is erőteljesebben involválódnak, mint a másik, egyébként rokon klaszter tagjai.

Végül három, nagyon kicsi elemszámú klasztert érdemes megemlíteni. Mindhárom határozottan baloldali orientációjú a bal-jobb ideológiai tengelyen, ráadásul mindhárom inkább a liberális oldalon helyezkedik el. Ezek a szempontok egyértelműen összekötik ezen klasztereket. A „budapesti aktivista szociáldemokráta” és a „vidéki szociáldemokráta” között a nyilvánvaló települési különbözőségeken kívül a másik fontos különbség, hogy a budapestiek mind a direkt demokratikus, mind az internetes, mind bizonyos hagyományos részvételi formában aktívak. Ezzel szemben a vidéki társaikra nem jellemző a különböző típusú részvétel. Megjegyezzük, hogy a vidéki szociáldemokráta az egyetlen olyan csoport, ahol a „községben lakik” változó viszonylag magas klaszterközépponttal rendelkezik (0,47). Az összes klaszter közül a legkisebb, mindössze 4 fő került ide, a „baloldali radikálisoké”. Ez a klaszter, ugyanakkor nagyon is karakteres. Az ideológiai értékcímkek közül magukra nézve a „baloldali radikális” tartják adekvátnak a klaszter tagjai, ennek megfelelően a mérsékelt-radikális skálán, szemben az összes baloldali, bal-liberális klaszterrel, a radikális oldalra helyezik el magukat a hallgatók. Ami még érdekessé teszi ezt a klasztert, hogy tagjai férfiak, erre utal a -0,97-es klaszterközéppontú társadalmi „nem” változó.

Az alábbi ábrákban a klaszterek egymáshoz való viszonyát kívánjuk bemutatni. A vizsgált tengelyek az ideológiai bal és jobb, a liberális és konzervatív, valamint a mérsékelt és radikális. Tisztában vagyunk azzal, hogy a klaszterelemzésben független változóként szerepeltek az ideológiai önbesorolások, de úgy véljük, hogy a

klaszterek elhelyezkedését mégis ezen grafikai megoldás tudja a legjobban szemléltetni.¹⁴² A grafikonokból ugyanis jól látszik, hogy mindig a 9. és a 10. (apatikus rendszertúlélők, csendes demokraták) valamint „ezek árnyékában” a 3. klaszter (rendszerellenes diktatúrapártiak) a középen elhelyezkedő, a többi 7 klaszter akár jobbra, akár balra, akár felfelé, akár lefelé lényegében ehhez igazodik.

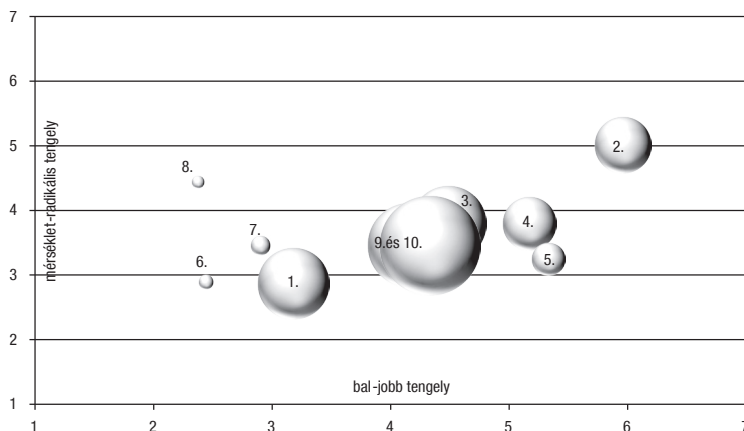
A középtől jobbra illetve a konzervatív oldalon minden alkalommal ugyanaz a három klaszter tűnik fel, ezek a 4. (jobboldali, vallásos konzervatívok) az 5. (elégedett vallásos kereszténydemokraták) és a 2. (nemzeti radikálisok). A grafikonok alapján egyértelműen látható, hogy éppen ez a „nemzeti radikális” csoport áll a legjobboldalibb és a legradikálisabb pozíción, ugyanakkor nem ez a legkonzervatívabb klaszter, hanem a „jobboldali, vallásos konzervatívok”. A „jobboldali, vallásos konzervatívok” és az „elégedett vallásos kereszténydemokraták” közötti együttmozgás nemcsak a klaszterközéppontok leírása, de az alábbi grafikonok alapján is szemebetűnő.

A bal és liberális oldalon egy nagy és három kisebb klaszter található (az 1-es, a 6-os, a 7-es és a 8-as). Érdekes módon e 4 klaszter közötti együttmozgás talán kevésbé látványos, mint a másik oldalon. Különösen igaz ez a második grafikonra, ahol a liberális–konzervatív, valamint a mérsékelt–radikális tengelyeken való elhelyezkedés figyelhető meg. A másik két ábra viszont azt mutatja, hogy a „jó érdekérvényesítő, aktív budapesti, bal-liberális demokraták” állnak legközelebb a középen elhelyezkedő klaszterekhez, a többi baloldali klaszter ettől baloldali pozíciót vesz fel.

Az ábrákból nagyon jól kirajzolódik, hogy az ideológiai paletta szélső oldalai relatíve messze helyezkednek el egymástól. Nehezen képzelhető átjárás a legjobboldalibb és legradikálisabb klaszter, a „nemzeti radikálisok”, valamint a legliberálisabb és legmérsékeltőbb „jó érdekérvényesítő, aktív budapesti, bal-liberális demokraták” között. Oldalakon belül azonban valószínűbbnek tűnik az átjárás, a távolságok itt még térben és persze tartalomban is átjárhatók, de oldalak között ezen grafikonok alapján, szinte lehetetlennek látszik.

1. ábra.

A magyar egyetemi és főiskolások klaszterterképe a bal–jobb és a mérsékelt–radikális tengelyen (átlagok)

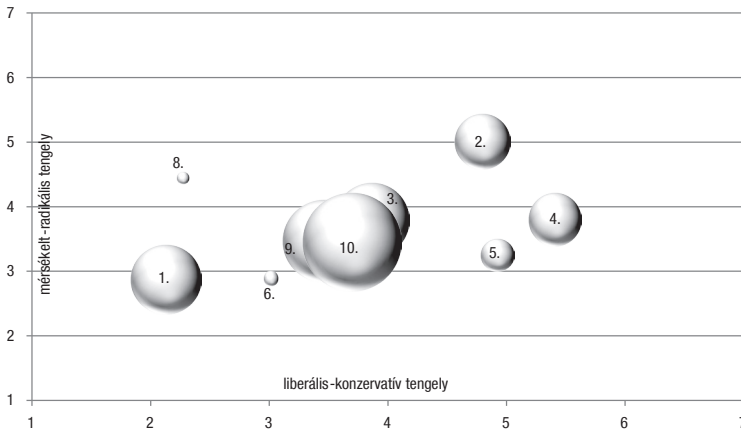

Forrás: Aktív F fiatalok Magyarországon, 2013. Saját számítás.

142. A grafikonokon a klaszterek jelzése – kizárólag ábrázolás technikai okok miatt – számokkal történik.

2. ábra.

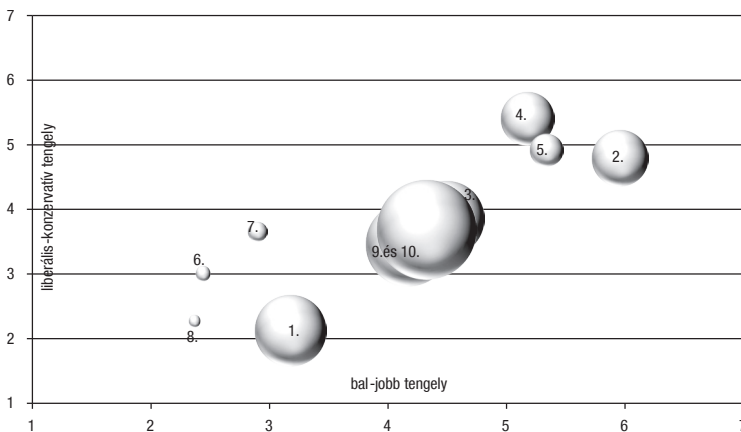
A magyar egyetemi és főiskolások klaszterterképe a mérsékelt–radikális és a liberális–konzervatív tengelyen (átlagok)

Forrás: Aktív Fiatalok Magyarországon, 2013. Saját számítás.

3. ábra.

A magyar egyetemi és főiskolások klaszterterképe a bal–jobb és a liberális–konzervatív tengelyen (átlagok)

Forrás: Aktív Fiatalok Magyarországon, 2013. Saját számítás.

Az elemzés második részében ugyanazzal a kérdésparkkal, de a pártpreferenciákat is bevonva végeztük el a klaszterelemzést. Ugyanúgy 10 klasztert képeztünk, azonban pártpolitikai hovatartozás alapján – úgy, hogy az összevonásra kerülő klasztereket külön is jelezzük – hét klaszterbe vontuk össze a válaszadókat. Korábban leírtuk, hogy több réteg sok szempontból hasonlóságot mutat egymással, és ezek a hasonlóságok ebben a második lépésben, amikor a pártszimpátia is bekerül az elemzésbe, még plasztikusabban jelennek meg. A hasonló ideológiai karakter ugyanis többnyire azonos párt támogatását jelenti. Nagyon érdekes, hogy mindegyik párthoz rendelődik klaszter – volt olyan, amelyhez több is –, kivéve a

Lehet Más a Politikát. Az LMP-nek nincs önálló klasztere, két másik klaszterben található szavazóik, 0,5 pont alatti súllyal.

A másik fontos megállapítás, hogy a pártok bevonása megváltoztatta az egyes jellemző változók súlyát még-hozzá oly módon, hogy többnyire épp a párt lett a legerősebb, legnagyobb súlyú változó egy-egy klaszteren belül. Ennek ellenére az előző táblázatban jelzett legfontosabb tulajdonságokat szinte változatlan formában le tudjuk írni, az ideológiák viszonylag nagy biztonsággal „váltódtak át” pártszimpátiává. Mindezek ellenére, az is első ránézésre látható, hogy az egyes összevont klaszterek nagysága kisebb-nagyobb mértékben változott. Különösen érdekes, hogy a korábban közepén elhelyezkedő három klaszter, azaz az „apatikus rendszertúlélők”, a „csendes demokraták”, valamint a „rendszerellenes diktatúr pártiak” aránya csökkent a legnagyobb mértékben. Ezzel párhuzamosan minden pártos klaszter méretében nagyobb lett, azaz még-iscsak magához húzott (vagy átrendezett) korábban apatikusnak mutató egyetemi, főiskolai hallgatókat.

3. táblázat.

Az egyetemisták és főiskolások politikai klaszterei – pártpreferenciával*

No.	elnevezés	súlyozott N	párt-választás	legnagyobb klaszterközepentű változók (<0,5)	legkisebb klaszterközepentű változók (>-0,5)
1	bizonytalan apatikus rendszertúlélők és csendes demokraták (két klaszterből)	476 (37%)	nem tudja, elmenne, de nem tudja, kire szavazna	elmegy, de nem tudja, kire szavaz (0,44); nem tudja (0,38); egyik rendszer olyan	közéleti érdeklődés (-0,38) politikai érdeklődés (-0,35)
2	rendszerellenes diktatúr pártiak	99 (8%)	semmiképp se menne el szavazni	semmiképp se menne el szavazni (2,69) diktatúrát most (1,82) elvből diktatúr párti (0,72) értékcímkek: rend és stabilitás hívei: (0,46)	közéleti érdeklődés (-0,57) demokrácia a legjobb (-0,52)
3	elégedett jobboldali, vallásos konzervatívok és kereszténydemokraták (két klaszterből)	235 (18%)	Fidesz	értékcímkek: Fidesz (1,80) demokráciával való elégedettség (1,08) bal–jobb tengely (0,79) értékcímkek: konzervatív (0,70) liberális–konzervatív tengely (0,65) egyház tanítása szerint vallásos (0,44) értékcímkek: kereszténydemokrata (5,44) Fidesz (1,09) egyház tanítása szerint vallásos (0,98) demokráciával való elégedettség (0,85) liberális–konzervatív tengely (0,81) bal–jobb tengely (0,72)	értékcímkek: liberális (-0,40) értékcímkek: liberális (-0,55)
4	nemzeti radikálisok	181 (14%)	Jobbik	Jobbik: (2,07) értékcímkek: erős nemzeti érzésű (1,14) mérsékelt–radikális tengely (1,04) bal–jobb tengely (1,02) „Bűnözés a cigányok vérében van” (0,82) liberális–konzervatív tengely (0,69) elvből diktatúr párti (0,61)	értékcímkek: liberális (-0,41)

No.	elnevezés	súlyozott N	párt-választás	legnagyobb klaszterközéppontú változók (<0,5)	legkisebb klaszterközéppontú változók (>-0,5)
5	budapesti jó érdekérvényesítésű bal-liberális demokraták	237 (18%)	Együtt 2014-PM	Együtt 2014-PM (1,40) demokrácia a legjobb (0,77) értékcímkek: liberális (0,74) Budapest (0,57) européer (0,41)	liberális-konzervatív tengely (-0,88); bal-jobb tengely (-0,81) mérsékelt-radikális tengely (-0,51); „A bűnözés a cigányok vérében van” (-0,67) apa iskolázottsága (0,36)
6	jó érdekérvényesítő elégedetlen szociáldemokraták és baloldali radikálisok (három klaszterből)	59 (5%)	MSZP	MSZP: (5,80) értékcímkek: liberális (0,57) demokrácia a legjobb (0,43) értékcímkek: szociáldemokrata (7,13) MSZP: (1,17) internetes részvétel (0,55) direkt demokratikus részvétel (0,47) értékcímkek: baloldali radikális (17,24) MSZP: (2,20) politikai érdeklődés (1,12) mérsékelt-radikális tengely (0,61)	bal-jobb tengely (-1,02) liberális-konzervatív tengely (-0,53); mérsékelt-radikális tengely (-0,51); bal-jobb tengely (-1,16) „A bűnözés a cigányok vérében van” (-0,7) anyagi helyzet (-0,053) bal-jobb tengely (-1,43) liberális-konzervatív tengely (-0,97); nem (-0,97) apa iskolázottsága (-0,84)
7	budapesti, mérsékelt bal-liberálisok	13 (1%)	DK	DK-ra szavazna (10,45); értékcímkek: liberális (0,65); politika iránti érdeklődés (0,55)	mérsékelt-radikális tengely (-0,84); liberális-konzervatív tengely (-0,69); „A bűnözés a cigányok vérében van” (-0,68); bal-jobboldali értéktengely (-0,56)
	Mindösszesen	1300			

Forrás: Aktív Fiatalok Magyarországon, 2013. Saját számítás.

A hét összevont klaszter közül a legnagyobb (37%) a vélelmezhetően az „apatikus rendszertúlélőkből” és a „csendes demokratákból” létrejött csoport. Míg az összes többi klaszter esetében van néhány nagyon fontos, az egész klasztert meghatározó súlyú változó, e réteg rendelkezik talán a legkevésbé karakteres jegyekkel. A klaszterben ugyanis több alacsony, illetve közepes értékű klaszterközéppontú változó szerepel. Ezek közül az egyik legfontosabb a rendszerszkeptikus álláspont, azaz, akik számára mindegy, hogy milyen rendszerben élnek („A hozzám hasonló emberek számára az egyik politikai rendszer olyan, mint a másik”). De talán még ennél is fontosabb, és ez kötötte össze a két korábban külön álló, bár nagyon hasonló klasztert, hogy tagjai nem rendelkeznek pártpreferenciával (ezért is tettük a bizonytalan jelzőt a klaszter elnevezéséhez). Sőt. Egyáltalán nincs olyan párt, amelyre szavaznának, illetve, még ha el is mennének egy most esedékes parlamenti választásra, bizonytalanok pártválasztásukban. A politikai értékek közül talán a „zöld” címke áll hozzájuk a legközelebb (pontosabban azt utasítják el a legkevésbé), de teljesen passzívak, nem érdeklődnek a társadalmi problémák iránt, vagyis a zöld orientációjuk elsősorban „divat”, a legkevésbé rossz választása. E csoport tagjaira összességében bizonyosan nem áll hipotézisünk, mely szerint az ideológiai és politikai törésvonalak kijegesedtek volna körükben. Álláspontunk szerint az ebben a klaszterben található fiatalok – miután nem érdeklődnek a közéleti és a politikai kérdések iránt – információk hiányában, inkább csak sodródnak a politikai eseményekkel. Felülreprezentáltak körükben az alapképzésesek, azaz a legfiatalabbak, valamint az egészségtudományi és orvostudományi, az informatikai, valamint a természet-tudományi képzést folytatók. A klaszter tagjainak jelentős része állami főiskolákon tanul.

Az előző lépésben „rendszerellenes diktatúrapártiaknak” elnevezett csoport a pártok beemelése után is elkülöníthető maradt, igaz mérete a felére csökkent (most 8%). Legfontosabb klasztergeneráló tulajdonságuk ugyanakkor megváltozott: igaz, hogy diktatúrapártiak, igaz, hogy a rend és a stabilitás hívei, de még ennél is fontosabb, hogy egy most esedékes parlamenti választásra semmiképp se mennének el. Azaz, e csoport tagjai klasszikus értelemben rendszerellenesek: nem fogadják el és nem legitimálják a jelenlegi politikai berendezkedés által nyújtott kereteket azáltal, hogy elmennének annak legfontosabb politikai aktusára, az országgyűlési választásra. Úgy is fogalmazhatnánk, hogy kivonulnak a meglévő keretfeltételek alól, de egy új keretfeltétel megteremtésében már nem kívánnak aktívan részt venni.

A második legnagyobb csoportot, a „budapesti jó érdekérvényesítésű bal-liberális demokraták” alkotják. Ezek a hallgatók a nyugatos versus „magyar út” értékdual közül, határozottan az előbbihez állnak közelebb. Kifejezetten demokrata beállítódásúak, hiszen a demokráciát tartják a legjobb politikai rendszernek, annak ellenére egyébként, hogy a létező demokráciával rendkívül elégedetlenek. Ideológiai karakterüket a liberális, a baloldali, illetve az européer jelzőkkel írhatjuk le. Érdekes – és talán összefüggésben állhat az ideológiai és értékválasztással –, hogy önmagukat kifejezetten ateistaként jellemzik. E csoport tagjainak, ha pártot kellene választania, akkor az Együtt 2014–PM-re voksolna leginkább (klaszterközéppont értéke: 1,40). Az ebbe a klaszterbe került hallgatók nyitottak a társadalmi/közéleti problémák iránt, és a politika is érdekli őket. A társadalmi státusuk kedvezőbb az átlagos hallgatókénál: az apa – ahol ezt nem tudjuk, az anya – iskolai végzettsége viszonylag magas, anyagi helyzetük pedig átlagosnál valamivel kedvezőbb. A klaszter tagjainak többsége nagyvárosban, leginkább Budapesten él. A különböző részvételi formák közül – szemben például a Fidesz nevű klaszterben található hallgatókkal – a rendszeres internetes aktivitást favorizálják. Felülreprezentáltak körükben a mester és a PhD-képesesek, azaz az idősebb, valamint a humán (bölcész, gazdaságtudomány és társadalomtudomány) képzést folytató hallgatók.

A következő, az előzőével szinte megegyező méretű csoportot a kereszténydemokrata és a konzervatív ideológiai karakter mellett az egyházasan vallásos identitás jellemzi leginkább (tagjai az „elégedett jobb-oldali, vallásos konzervatívok” és a kereszténydemokraták klaszteréből tevődnek leginkább össze). A korábban két részből álló klasztert a Fidesz–KDNP-re való szavazási szándék kovácsozza eggyé, 80 százalékuk ugyanis Fidesz-szavazó. Fontos megállapítani, hogy az összevont klaszter mérete talán a legnagyobb mértékben növekedett, a Fidesz, tehát erős szavazatszerző-képességgel rendelkezik. Az elemzés alapján a Fidesz elnevezésű klaszter tagjai leginkább a hagyományos részvételi formákat – így a választási részvételt – favorizálják. A csoport tagjaival kapcsolatban fontos megjegyezni, hogy bár értékrendszerük alapvetően tradicionális, ez nem fonódik össze diktatórikus elemekkel, hiszen a demokráciát tartják a legjobb rendszernek. A klaszterben felülreprezentáltak az osztatlan képzésre, a hitéleti, a jogtudományi, az orvostudományi és a pedagógusképzésre járók, valamint az egyházi felsőoktatásban résztvevő hallgatók.

A pártok bevonását követően is karakterisztikus csoportját képezik a magyar nappali tagozatos hallgatóknak a „nemzeti radikálisok” (14%). A csoport tagjai erős nemzeti érzelműnek és kifejezetten radikálisnak tartják magukat, a nyugatos eszméket pedig egyértelműen elutasítják. Esetükben a baloldali–jobboldali ideológiai skála határozottan jobboldalra dől el. A cigánybűnözést tényként kezelik, és bizonyos körülmények között a diktatúrát elfogadhatónak tartják a demokráciával szemben. Azon kevés csoport egyike, ahol a társadalmi „nemnek” összességében van jelentősége, hiszen ez egy döntően férfiakból álló klaszter. Aktív és virulens csoportról van szó, hiszen mind a kollektív, mind az internetes részvételi formákban megjelennek. Felülreprezentáltak a régi és az alapképzésre járók, a bölcészettudományi, a műszaki tudományi, informatikai kollokviumokat hallgatók körében. Ami pedig a pártválasztásukat illeti az teljesen egyirányú. A klaszter tagjainak 94 százaléka a Jobbikra szavazna.

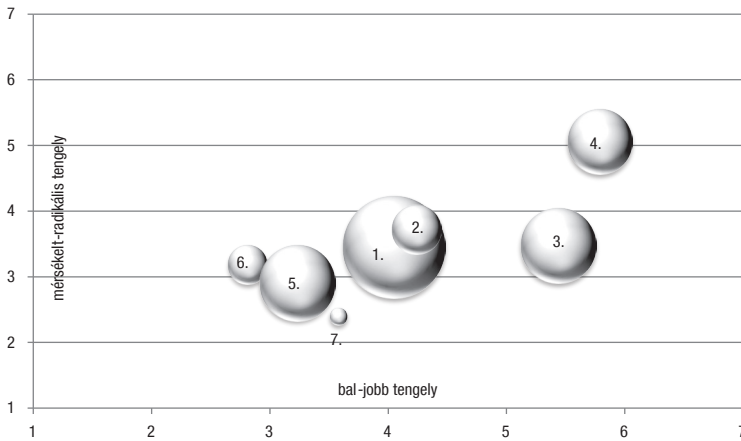
A legtöbb helyről (igaz, meglehetősen kis számban) azok a fiatalok érkeztek, akik az MSZP-t választják a pártok közül. Ebből következik, hogy ideológiailag többrétegű, aktív és kevésbé aktív baloldali csoportokat egyaránt tartalmaz a szociáldemokrata, illetve radikális baloldali fiatalokat tömörítő réteg. Egyértelműen demokrata és européer hallgatókról van szó, akik elégedetlenek a Magyarországon kialakult, „létező” demokráciával. Ezeketől a baloldali fiataloktól a liberális ideológia sem áll távol.

Nagyon kicsi rétegét képezik a magyar egyetemistáknak és főiskolásoknak azok a fiatalok, akik a pártpalettáról a Demokratikus Koalíciót választják. E csoport tagjai a társadalmi, közéleti problémák iránt nyitottak, demokrata beállítódásúak és liberális hallgatók, akik aktívak, különösen az internetes részvételi formákat illetően. Érdekes egyébként, hogy az előző klasztertől szinte alig-alig különbözik ez a réteg, tulajdonképpen csak a pártválasztásuk különbözteti meg őket.

Az előző lépéshez hasonlóan – felhívva a figyelmet, hogy az ideológiai tengelyen való elhelyezkedés magyarázó változóként szerepelt a modellben – kifeszítjük a bal–jobb, a mérsékelt–radikális és a liberális–konzervatív tengelyt, és bemutatjuk rajta az egyes, összevont pártpreferenciát is tartalmazó klaszterek elhelyezkedését. Ábrázolás technikai okok miatt most is számok fogják a klasztereket jelezni.

4. ábra.

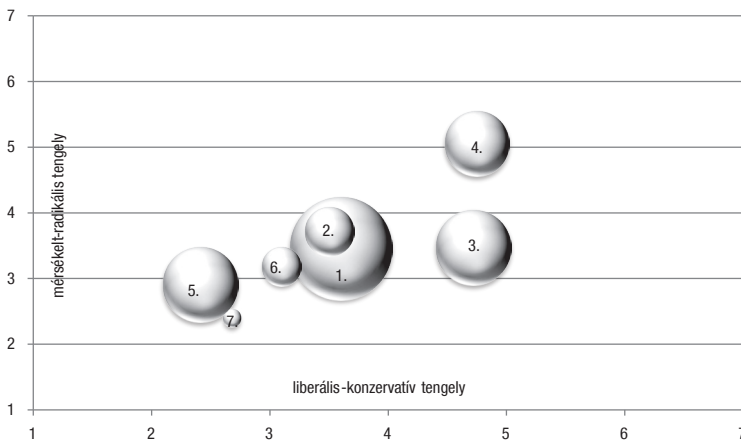
A magyar egyetemi és főiskolások klaszterterképe a bal–jobb és a mérsékelt–radikális tengelyen (átlagok)

Forrás: Aktív Fiatalok Magyarországon, 2013. Saját számítás.

5. ábra.

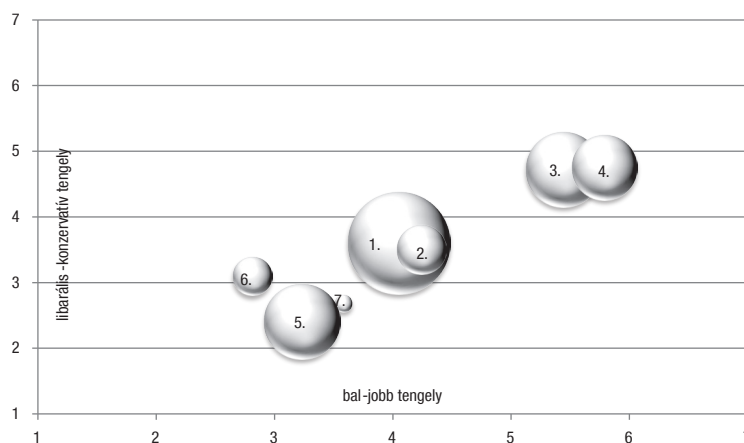
A magyar egyetemi és főiskolások klaszterterképe a mérsékelt–radikális és a liberális–konzervatív tengelyen (átlagok)

Forrás: Aktív Fiatalok Magyarországon, 2013. Saját számítás.

6. ábra.

A magyar egyetemi és főiskolások klaszterterképe a bal–jobb és liberális–konzervatív tengelyen (átlagok)

Forrás: Aktív Fiatalok Magyarországon, 2013. Saját számítás.

Értelmezésünk szerint a fenti grafikonok a hipotézisünket alátámasztó rajzolatot mutatnak. Minden ábrában özeppen helyezkedik el – a vélelmezhetően – az „apatikus rendszertúlélőkből” és a „csendes demokratákból” keletkezett klaszter, amely pártpreferenciák alapján talán a bizonytalan jelzővel illelhető leginkább. A „rendszerellenes diktatúr pártiak” nagyon közel állnak ehhez a legnagyobb klaszterhez, de megkülönböztetésük indokoltnak tűnik.

A bal- és a liberális oldal klaszterei közelebb állnak a középső klaszterekhez, az oldalon belül viszont vannak kisebb-nagyobb mozgások, de azért az átjárás lehetősége nagyon is adottnak tűnik. A kifeszített ideológiai tér jobb és konzervatívabb oldalán helyezkednek el „a nemzeti radikálisok” és az „elégedett vallásos kereszténydemokraták és konzervatívok”. Kétségtelenül, hogy a legszélső pozíciót mindég az előbbieket, azaz a „nemzeti radikálisok” veszik fel, de az is látszik, hogy a két klaszter között csak egyetlen, a bal–jobb és a liberális–konzervatív tengelyek alapján képzett ábrában van átjárás. A szélek között viszont, ezen grafikonok eredményei szerint, olyan nagy a távolság, ami szinte megkérdőjelezi az egy-egyben történő „átmozgást”.

KONKLÚZIÓ

A fentiekben két lépésben készítettük el a magyar egyetemisták és főiskolások politikai klasztereit. Először oly módon, hogy a pártválasztást kihagytuk az elemzésből, második lépésben pedig a pártpreferencia segítségével. Azt a hipotézist teszteltük, mely szerint a magyar társadalomban meglévő ideológiai, politikai törésvonalak az életciklus ezen viszonylag korai szakaszában kifejeződnek. Feltételeztük, hogy azok az egyetemisták és főiskolások, akik huszonevesen rendelkeznek határozott ideológiai elköteleződéssel – legyen az akár baloldali vagy jobboldali, liberális vagy konzervatív, mérsékelt vagy radikális –, illetve van pártválasztásuk, nehezen mozdíthatók el az ideológiai paletta másik oldalának irányába.

A klaszterelemzés 10 ideológiai, politikai réteget alakított ki. Első ránézésre úgy tűnt, hogy a 10 réteg közül több azonban nagyon is közel áll egymáshoz: voltak olyan klaszterek, amelyek között nűánsznvi különbségeket lehetett megállapítani. Az elemzés rámutatott, hogy a hallgatók érdeklődése, aktivitása, politikai értékei és orientációi alapján képzett csoportok közül a két legnagyobb szinte minden dimenzió alapján középre húz, és a legkevésbé karakteres jegyekkel rendelkezik. A többi nyolc esetében viszont nagyon is határozott vonások bontakoztak ki.

A különböző ideológiai tengelyeken kifeszített és ábrázolt klaszterek azt jelezték, hogy a középtől jobbra és balra elhelyezkedő rétegek között sem távolságban, sem értékek vonatkozásában nem lehet átjárás. Együttmozgás, egymáshoz való közeledés csak az oldalakon belül feltételezhető.

Mindezt megerősítette a második elemzési lépés, a pártok bevonása. Ekkor ugyanis egyértelművé vált, hogy míg a korábban különvált, középre húzó klaszterek „egyesültek”, a pártválasztással kiegészült klaszterek pedig elkülönültek ezektől. A pártválasztást is tartalmazó klaszterek plasztikusan jelezték, hogy milyen érdemi, határozott és ideológiai alapú különállások mutathatók ki a magyar egyetemista és főiskolás hallgatók között. Elemzéseink alapján egy „nemzeti radikális” hallgató, aki a Jobbikot választja, és egy „jó érdekérvényesítő, aktív, bal-liberális demokrata” fiatal, aki az Együtt 2014–PM szövetség támogatója politikai és ideológiai értelemben szinte semmiben sem ért egyet. Fiatal koruk ellenére egészen másként látják a világot, egészen másra rezonálnak.

Az elemzés plasztikusan mutat rá, hogy az Előszóban felvetett három, egymással versengő nemzedéki orientáció jelen van a magyar egyetemisták és főiskolások körében. A Kuruc.info, a Critical Mass mellett a Tusványos nemzedék is beazonosítható a klaszterek vizsgálata alapján. Álláspontunk szerint a „nemzeti radikális”-ok karakterisztikus csoportja megfeleltethető a Kuruc.info nemzedéknek. Az adatok arra utalnak, hogy az „elégedett, jobboldali, vallásos és konzervatív” csoport tagjai alkotják leginkább a versengő orientációk közül a tusványosokat. Talán a legkevésbé egyértelmű a Critical Mass nemzedék beazonosítása, mert az európeér, demokratikus gondolkodású, zöldtudatos hallgatók nem egy párt köré csoportosulnak. Úgy véljük, hogy talán a „budapesti, jó érdekérvényesítő, bal-liberális, demokraták” mutatják leginkább a Szabó Andrea és Kern Tamás által definiált Critical Mass nemzedék jellegzetességeit. Igaz ez, véleményünk szerint, annak ellenére is, hogy korábban leginkább az LMP támogatóival azonosítottuk a Critical Mass nemzedék tagjait. (a zöld fiatalokról lásd KEIL 2014 jelen kötetben, baloldali fiatalokról lásd BÍRÓ-NAGY jelen kötetben).

Úgy véljük, hogy adataink azt bizonyítják, hogy a felvetett hipotéziseink alapvetően helytállóak. Azok a törésvonalak, amelyek a magyar társadalmat feszítik, igen erőteljesen mutathatók ki a húszas évek elején járó egyetemi és főiskolai hallgatók körében. Természetesen szükséges az eredményeket tovább pontosítani és cizellálni, és fontos, hogy a hipotéziseket nagyobb mintákon, az egész fiatalságra vonatkoztatva is értelmezzük.

* A tanulmány részletes statisztikai számításokat tartalmazó mellékletét lásd az online verzióban. A tanulmánykötet letölthető a www.aktivfiatalok.hu honlapról.

IRODALOM

- Bíró-Nagy András (2012): Sokszínű fiatal baloldal. In: Szabó Andrea (szerk.): *Racionálisan lázadó hallgatók 2012. Apátia – radikalizmus – posztmaterializmus a magyar egyetemisták és főiskolások körében I.* Szeged, Belvedere Meridionale. 203–221.
- Bíró-Nagy András (2014): Baloldali fiatalok 2013. In: Szabó Andrea (szerk.): *Racionálisan lázadó hallgatók II. Apátia – radikalizmus – posztmaterializmus a magyar egyetemisták és főiskolások körében.* Szeged, Belvedere Meridionale.
- Keil András (2012): Adalékok a Critical Mass nemzedékről. In: Szabó Andrea (szerk.): *Racionálisan lázadó hallgatók 2012. Apátia – radikalizmus – posztmaterializmus a magyar egyetemisták és főiskolások körében I.* Szeged, Belvedere Meridionale. 157–183.
- Keil András (2014): Zöldek a felsőoktatásban. Avagy: mit tudunk a magukat zöldnek valló egyetemistákról, főiskolásokról? In: Szabó Andrea (szerk.): *Racionálisan lázadó hallgatók II. Apátia – radikalizmus – posztmaterializmus a magyar egyetemisták és főiskolások körében.* Szeged, Belvedere Meridionale.
- Kmetty Zoltán (2014): Fiatal, vallásos és fideszes. In: Szabó Andrea (szerk.): *Racionálisan lázadó hallgatók II. Apátia – radikalizmus – posztmaterializmus a magyar egyetemisták és főiskolások körében.* Szeged, Belvedere Meridionale.
- Marián Béla (2012): A debreceni egyetemisták értékvilága az empirikus adatok tükrében. In: Dusa Ágnes Réka, Kovács Klára, Márkus Zsuzsanna, Nyüsti Szilvia, Sörös Anett (szerk.): *Egyetemi Élethelyzetek. Ifjúságszociológiai tanulmányok 1.* Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó. 147–166.
- Oross Dániel – Szabó Andrea (2014): A demokratikus részvétel tendenciái a magyar nappali tagozatos hallgatók körében. In: Szabó Andrea (szerk.): *Racionálisan lázadó hallgatók II. Apátia – radikalizmus – posztmaterializmus a magyar egyetemisták és főiskolások körében.* Szeged, Belvedere Meridionale.
- Reiner Roland – Oross Dániel – Keil András (2012): Trendforduló: új fejezet a Fidesz és a legfiatalabb választói korosztály kapcsolatában? In: Szabó Andrea (szerk.): *Racionálisan lázadó hallgatók 2012. Apátia – radikalizmus – posztmaterializmus a magyar egyetemisták és főiskolások körében I.* Szeged, Belvedere Meridionale. 183–202.
- Róna Dániel – Reich Jenő (2014): A Jobbik egyetemista-főiskolás támogatóiról. In: Szabó Andrea (szerk.): *Racionálisan lázadó hallgatók II. Apátia – radikalizmus – posztmaterializmus a magyar egyetemisták és főiskolások körében.* Szeged, Belvedere Meridionale.
- Róna Dániel – Sörös Anett (2012): A kuruc.info nemzedék. Miért népszerű a Jobbik a fiatalok körében? In: Szabó Andrea (szerk.): *Racionálisan lázadó hallgatók 2012. Apátia – radikalizmus – posztmaterializmus a magyar egyetemisták és főiskolások körében I.* Szeged, Belvedere Meridionale. 113–156.
- Varga Szabolcs (2012): A debreceni egyetemisták és a szélsőjobb. In: Dusa Ágnes Réka, Kovács Klára, Márkus Zsuzsanna, Nyüsti Szilvia, Sörös Anett (szerk.): *Egyetemi Élethelyzetek. Ifjúságszociológiai tanulmányok 1.* Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó. 247–266.